

MOMENTE DIN MOȘTENIREA ȘTIINȚIFICĂ A PROFESORULUI VITALIE MARIN

Elena Constantinovici

Institutul de Filologie Română „B. P. Hașdeu”

Textul de mai jos este despre preocupările științifice predilecte ale mult regretatului nostru profesor și om de știință Vitalie Marin, care ar fi împlinit anul acesta 90 de ani, și pe care l-am vrea salvat de la nemiloasa uitare. Pentru asta, este nevoie de rememorat contribuția sa notabilă la dezvoltarea științei în spațiul nostru românesc, trecând în revistă câteva dintre așa-numitele puncte de onoare sau realizări, care i-au făcut un nume în stilistica românească, și care constituie nu numai mândria d-lui, ci și a celor care vin din urmă și învață din cărțile pe care ni le-a lăsat drept moștenire. Nimeni nu poate nega că Vitalie Marin a fost și rămâne un nume de referință în domeniul stilisticii, fiind unul din cei mai citați autori.

Când și-a început activitatea Vitalie Marin, stilistica românească era, conform spuselor d-lui, „o ramură tânără a filologiei”. Diversitatea, dezarmantă de la început, a definițiilor și categoriilor de bază ale stilisticii nu l-a descurajat pe distinsul cercetător. Întâi de toate, a delimitat tranșant obiectul de studiu al acestei discipline care constă în a descrie diversele tipuri de comunicare în funcție de împrejurările în care aceasta are loc. Gramatica arată corectitudinea limbii, fără a se ocupa cu o comunicare mai largă, de aceea, spunea Vitalie Marin, stilistica nu trebuie privită izolat de gramatică sau în opoziție cu aceasta, ci ca o continuare firească a gramaticii și a celorlalte compartimen-

te ale limbii, „ca cel mai înalt grad de cercetare a activității comunicative verbale”. Bazându-se pe studiile lui Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu etc., Vitalie Marin i-a găsit stilisticii locul ei între științele lingvistice, subliniind caracterul mai practic al acesteia. În lucrările sale, Vitalie Marin a făcut „o încercare de a evidenția diverse posibilități de organizare a materialului lingvistic privind utilizarea unor elemente lexico-semantică și frazeologice, a categoriilor morfologice la nivelul numelui și al verbului, a unor surse de ordin sintactic, în special, la nivelul frazei și unele mijloace de organizare fonetică a enunțului”. (Marin, 1975, p. 3) Această „încercare” s-a soldat cu diverse studii serioase, de o profunzime științifică greu de egalat, interesul d-lui îndreptându-se preponderent „asupra acelor probleme ale stilisticii care nu izbutise să se bucure de atenția cuvenită din partea cercetătorilor”. Definind conceptele de bază ale stilisticii, cum ar fi: alegerea sau selecția, combinarea, devierea, context stilistic, sens stilistic, stil funcțional, culoare stilistică funcțională și afectivă, denotația/conotația, stilistica limbii și stilistica vorbirii, stilistica și sinonimia, etc., reretatul cercetător întreprinde un studiu detaliat asupra sistematizării valorilor expresiei aferente diferitor compartimente ale limbii și integrarea lor într-un sistem coerent.

Astfel, a reușit să contureze o ramură, relativ nouă pe atunci, a stilisticii lingvistice,

și anume, stilistica gramaticală, menită a se ocupa de cercetarea posibilităților expresive și afective ale unităților gramaticii, „a efectului în selectarea și utilizarea mijloacelor gramaticale pentru redarea adecvată a ideii și a caracterului afectiv în cadrul diverselor sfere ale comunicării verbale” (Marin, 1988, p. 5). Problematika stilisticii gramaticale include fenomenul sinonimiei gramaticale, conotația, transpoziția și, bineînțeles, rolul normei în actualizarea mijloacelor gramaticale.

Fenomenul sinonimiei gramaticale, menționa Vitalie Marin, prezintă un deosebit interes pentru stilistică. Pentru că, spune autorul, alegerea sau selecția unui cuvânt sau a unei forme gramaticale „e posibilă numai datorită faptului că pentru exprimarea aceluiași conținut, limba pune la dispoziție diverse mijloace, nu numai lexicale, dar și gramaticale”. Chiar dacă în gramatică se atestă „mai rar situații în care pentru redarea unui singur conținut să existe mai multe forme, însă deși s-ar părea paradoxal, faptul acesta nu exclude posibilitatea selectării (...) căci prin neutralizarea opozițiilor de conținut la nivel morfologic, se pot sinonimiza diferite forme, aparținând uneia și aceleiași categorii gramaticale”. Astfel că sinonimia gramaticală oferă vorbitorului un registru amplu de forme cu potențial stilistic evident.

Prin conotație se înțelege informația suplimentară care se suprapune celei conceptuale a cuvântului, informație care exprimă atitudinea vorbitorului față de fenomenul denotat și față de destinatar. Referitor la formele gramaticale, Vitalie Marin considera că și acestea, ca și cuvintele, „dispun de cel puțin două laturi: ele desemnează ceva în plan paradigmatic și exprimă pe acel ceva în plan sintagmatic prin diferite modalități, uneori emoțional, afectiv, alteori neutru” (1988, p. 16). Fiecare formă gramaticală în plan paradigmatic dispune numai de valoare denotativă. Însă, în plan sintagmatic, sub influența contextului, forma

poate căpăta capacitatea de a transmite o informație suplimentară, care constituie valoarea ei conotativă”. Valorile conotative ale formei gramaticale, releva regretatul cercetător, există latent și se actualizează în funcție de anturajul contextual, de situația de comunicare.

Un alt fenomen cercetat cu predilecție de Vitalie Marin este transpoziția, procedeu care constă în transpunerea unui semn al limbii în condițiile de funcționare a altui semn, adică într-un anturaj verbal netipic pentru el. Grație acestui procedeu, limba poate reda multiple semnificații neprevăzute de sistem. Este vorba, sublinia cercetătorul, despre o polisemie potențială a elementelor gramaticale care contribuie la o evidentă lărgire a mijloacelor de variere în scopuri expresive. Astfel, o singură formă verbală poate exprima diverse valori ale altor forme. Convertirea semantică a formelor verbale este motivată stilistic dată fiind necesitatea varierii textului prin utilizarea sinonimelor contextuale. Referindu-se la mecanismul acestui procedeu stilistic, Vitalie Marin constata că la baza lui stă neutralizarea opozițiilor paradigmatică în planul conținutului cu menținerea distincției între semnificații. Neutralizarea opozițiilor în planul conținutului se realizează prin intermediul transpoziției care transpune un termen al opoziției în condițiile utilizării altui termen, anulând opoziția categorială, i.e. trăsăturile semantice distinctive și păstrând doar indicii comuni care servesc ca bază pentru unificarea lor semantică. Ca rezultat al cercetării, cercetătorul a stabilit următoarele direcții de convertire semantică transpozitivă: (1) în cadrul categoriei modului – indicativ > imperativ; conjunctiv > condițional; (2) în cadrul categoriei timpului – prezent > viitor; prezent > trecut, mai rar, trecut > prezent și trecut > viitor; (3) în cadrul categoriei persoanei – pers. 2 sg. > pers. 3 sg.; pers. 1 sg. > pers. 2 sg.; pers. 1 pl. > pers. 1 sg. Analizând și ilustrând cu exemple concludente aceste fenomene, Vitalie Marin afirma că uti-

lizarea transpozitivă a formelor gramaticale constituie, de fapt, o deviere de la norma lingvistică. Motivarea transpoziției și, respectiv, a convertirii semantice, o constituie scopul stilistic, adică crearea unei nepotriviri intenționate între mijloacele de care dispune vorbirea și standardul lingvistic. Printre factorii neutralizării opozițiilor în planul conținutului se numără: (1) condiționarea lexicală internă (neutralizarea numai în cadrul anumitor grupuri lexico-semantice); (2) condiționarea lexicală externă (neutralizarea are loc în prezența unor specificatori lexicali care conturează contextul necesar); (3) condiționarea structurală (neutralizarea are loc numai în anumite structuri sintactice, în anumite modele de propoziții); (4) condiționarea intonațională (neutralizarea se produce sub influența intonației); (5) asimilarea semnificației gramaticale (asimilarea poziției slabe de poziția forte); (6) condiționarea stilistică (posibilitatea neutralizării în anumite stiluri funcționale și imposibilitatea realizării ei în alte stiluri); (7) contextul situațional (neutralizarea este în funcție de unele elemente ale situației nemijlocite, actuale sau socioculturale (2005, p. 11-14). Drept concluzie, V. Marin afirmă că utilizarea transpozitivă a formelor verbale joacă un rol deosebit în convertirea lor semantică, în timp ce neutralizarea trăsăturilor semantice distinctive ale formelor verbale contribuie la sinonimizarea lor contextuală.

Registrul afectiv, imaginativ al cuvintelor din clasa verbului atrage permanent atenția cercetătorilor. Dar numai un ochi atent, ca al cercetătorului Vitalie Marin, poate discerne în cadrul verbului imagini latente care, integrate într-un inedit sintagmatic, contribuie la înviorarea expresiei și la evitarea platitudinii.

Deosebit de utilă pentru cultivarea vorbirii este depistarea celor două cauze ale devierii de

la normă. Prima cauză o constituie încălcarea inconștientă a normelor în vorbirea orală, când nu se urmărește niciun scop stilistic. A doua cauză constă în încălcarea conștientă a normelor în limbajul artistic cu scopul de a crea impresia neobișnuită, de a atrage atenția. Această încălcare poartă caracterul unei inovații individuale și, de cele mai multe ori, are un pregnant efect stilistic.

Acestea și alte probleme discutate de mult regretatul profesor și cercetător științific V. Marin în lucrările sale constituie niște rezistente puncte de onoare, realizări de care se poate mândri autorul. Meritul principal al studiilor semnate de d-lui este acela de a oferi, într-o expunere clară, concisă o bază teoretică în cercetarea potențialului stilistic al limbii române, precum și repere de utilitate practică a secvențelor comentate. V. Marin ne-a lăsat drept moștenire lucrări în care se pot găsi foarte multe lucruri ce trebuie știute. Bazate pe un material de fapte bogat și analizat cu precizie și cu un înalt grad de competență, lucrările sale s-au impus, întâi de toate, ca un exemplu de investigație teoretică în stilistica românească. Un lucru care nu poate fi contestat este acela că Vitalie Marin a găsit cheia de la depozitul de imagini de care dispun lexicul și gramatica limbii române și a depistat un material documentar relevant pentru toate problemele discutate, rămânând, prin aceasta, nemuritor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- 1 MARIN, Vitalie. Schițe de stilistica a limbii moldovenești contemporane. Chișinău: Editura Lumina, 1975, 358 p.
- 2 MARIN, Vitalie. Elemente de stilistică gramaticală. Chișinău: Editura „Lumina”, 1988, 158 p.
- 3 MARIN, Vitalie. Stilistica verbului românesc. Chișinău: CEP USEM, 2005, 111 p.